

Dalia Bernotaitė-Beliauskienė. *Lietuvininkų kojinės ir pirštinės: XVI a.–XX a. I p. rašytiniai šaltiniai, ikonografija, rinkiniai*, 2021

Mokslinė publikacija parengta įgyvendinant Klaipėdos etnokultūros centro projektą „Mažosios Lietuvos amatystė“, kurį finansuoja Lietuvos kultūros taryba www.lkt.lt. Maloniai informuojame, kad visa straipsnyje esanti intelektualinė medžiaga naudotina tik edukaciniais tikslais, negali būti platinama siekiant komercinės naudos.

Publikaciją iš dalies finansavo /

© Visos teisės saugomos

Klaipėdos miesto savivaldybės etnokultūros centras
Klaipėda, 2021

Dalia Bernotaitė-Beliauskienė

**LIETUVININKŲ KOJINĖS IR PIRŠTINĖS:
XVI A.–XX A. I P. RAŠYTINIAI ŠALTINIAI,
IKONOGRAFIJA, RINKINIAI**

Įvairiuose rašytiniuose šaltiniuose – žodynuose, teisiniuose dokumentuose, kelionių įspūdžiuose, buities, papročių aprašymuose galima po kruopelę surankioti svarbių žinių apie lietuvininkų kojines ir pirštines. Rašytinės ir ikonografinės medžiagos apie lietuvių, tame tarpe ir lietuvininkų drabužius, lyginant su kaimyninėmis tautomis, yra nedaug. XVII–XIX a. autorių aprašai – nevienodos vertės. Informacija ne visada būdavo nauja ar paremta gyvais įspūdžiais. Autoriai kartais nusirašinėdavo vienas nuo kito, deja, nenurodydami pirmonio šaltinio.

Gyvename tokiam krašte, kur be šiltų pirštinių ir kojinių žiemą išsiversti neįmanoma. Kada megzti ir nerti drabužius pradėta Lietuvoje, tiksliai pasakyti sunku – archeologiniai megztų ir nertų drabužių radiniai nėra gausūs: Šernų kapinyne (Klaipėdos r.) rasta moteriška vilnonė kepurėlė datuojama I tūkstantmečio pradžia¹, Klaipėdoje aptiktas mezginio fragmentas – XVI–XVII amžiumi². Pirštinių bei kojinių būta ir siūtų iš įvairių medžiagų, kaip antai, audinio, odos, kailio, ir megztų ar nertų iš lininių, vilnonių, vėliau – ir medvilninių siūlų. Apie šiuos antraeiliais laikytus apdaros priedus – aksesuarus – žinios kuklios, nes iki XX a. rašę apie lietuvininkų aprangą dažniausiai svetimšaliai autoriai apsiribodavo tik jų paminėjimu. Nusakyti jų formą, spalvą, įsiklausyti į nepažįstamo lietuviško žodžio skambesį, užrašyti jį savais rašmenimis irgi buvo svarbus dalykas, bet sunku būtų reikalauti iš rašiusių vyro smulkesnio siuvimo, siuvinėjimo, mezgimo ar nérimo technikos nupasakojimo, įtariame, kad jiems tokia užduotis buvusi per sunki. Maždaug tiek naudos ir iš Jono Lasickio lotyniškos žemaičių pagoniškųjų dievų XVI a. studijos, į kurią įterptos ir pastabos apie pirštines ir vilnones blauzdines³. Istorikas rašo, kad svečiai apdovanojami marškiniais, rankšluosčiu, pirštinėmis, skepeteite ar kokiu nors kitu namų darbo daiktu. Šiek tiek tolėliau, rašydamas apie vestuvių papročius, mini, kad jaunoji apdovanoja visus jaunikio palydovus: duoda kiekvienam arba marškinius, arba skarą, ar rankšluostį, ar vilnones blauzdines, ar pirštines. Kokios blauzdinės ir pirštinės – neaprašyta. Nors autorius rašo apie žemaičius, tikėtina, kad panašiai galėjo būti ir Mažojoje Lietuvoje.

Lietuviški pirštinių, kojinių pavadinimai jau randami XVII a. žodynuose ir juose jau minimas būtent mezgimas. Konstantino Sirvydo (1579–1631) „Dictionarium trium linguarum“ randame iš lenkų ir lotynų kalbų šitaip išverstus lietuviškus žodžius: *megstas, mezgu, pirsztine, ciulkies [kojinės] megztos, ciulkie drobine*⁴. Panašiai lietuviški žodžiai atrodo ir XVII a. vidurio

¹ *Lietuvos archeologijos bruožai*, Vilnius, 1961, p. 192.

² Lukšienė V., Audinių, rastą Klaipėdos senamiestyje archeologinių tyrinėjimų metu 2007 m., apžvalga, *Lietuvos dailės muziejaus metraštis 15*, Vilnius, 2012, p. 155–166.

³ Lasickis J., *Apie žemaičių, kitų sarmatų bei netikrų krikščionių dievus*, Vilnius, 1969, p. 15, 17.

⁴ *Pirmasis lietuvių kalbos žodynas*. Konstantinas Širydas. *Dictionarium trium linguarum*, Vilnius, 1979, p. 155, 156, 194, 474, 534.

anoniminiaiame rankraštiniame žodyne⁵ (tuos pačius žodžius – *pirsztine, megzti, regzti, mezga, czulka, sztreple* [kojinė] – randame išverstus iš vokiečių kalbos). Pilypo Ruigio (Ruhig, 1675–1749) 1747 metais išleistame „Lietvių–vokiečių ir vokiečių–lietuvių kalbų žodyne“ irgi kartojami tie patys žodžiai *pirsztinės, sztréplés*. Nauja – *risztuvas*, kuris į vokiečių kalbą verčiamas kaip *knieband* [keliaraištis]⁶. Vokiečių filologas, lietuvių kalbos ir raštijos tyrinėtojas Georgas Heinrichas Nesselmannas (Nesselmann, 1811–1881), „Lietuvių kalbos žodyne“ aiškindamas Mažosios Lietuvos aprangos ir kitus etnografinius terminus, taip pat vartojo žodžius *czulka, czulke, pirsztinne, pirsztinnotas, mezgimmas, mezgejas, mezgeja, sztreple*⁷ ir kitas su šio pranešimo tema susijusias sąvokas. Kalbininkas, laikraščio „Keleivis“ leidėjas ir redaktorius Frydrichas Kuršaitis (Kurschat, 1806–1884) savo paties parengtą lietuvių–vokiečių kalbų žodyną⁸ praplėtė Tilžės apylinkėse vietinių žmonių vartojamu žodžiu *sztriumpryszis*⁹ (vokiškai – *strumpfband*), o *streplē* išvertė *ein kurzer Strumpf, eine Socke* (trumpha kojinė) ir paaiškino, kad įprastai tariama *sztreplē*¹⁰. Versdamas žodį *sztreplē* įrašė pastabą, kad vienose apylinkėse vartojamas šis žodis, o kitose – iš vokiečių perimta *sztriumpa*¹¹.

Kad lietuvininkai anksčiau nei kojines kojoms dengti naudojo autus minima rašytiniuose ir matoma ikonografiniuose šaltiniuose.

Vargu ar daug apie apsiavimą galime spręsti iš XVI a. vidurio Prūsų herbo, kuris yra Georgo Mehlmano rankraštyje *Chronica und Beschreibung des Landes Preussen und Pohlen von 1547*¹². Bet dešinėje galima įžiūrėti vyžas, į kurias aunantis paprastai kojos buvo vyniojamos autais. Vokiečių istorikas Kristofas Hartknochas (1644–1687) nupiešė porą piešinelių, kuriuose pavaizdavo prūsus, daugiausiai apsiavusius vyžomis, ir, tikėtina, kojas apsvyniojusius autais¹³ (iliustracija 1 – Prūsas valstietis ir valstietė –

⁵ Lexicon Lithuanicum: Rankraštinis XVII a. vokiečių–lietuvių kalbų žodynas, Vilnius, 1987, p. 206–207, 364–365.

⁶ Ruhig P. Littauisch–Deutsches und Deutsch–Littauisches Lexicon, Königsberg, 1747, S. 108, 153, 122.

⁷ Nesselmann G. H. F., Wörterbuch der Littauischen Sprache, Königsberg, 1851, S. 166, 293, 387, 530.

⁸ Kurschat F., Wörterbuch der Littauischen Sprache, Zweiter Theil: Littauisch–Deutsches Wörterbuch, Halle a. S., 1883.

⁹ Ten pat, p. 440.

¹⁰ Ten pat, p. 408, 439.

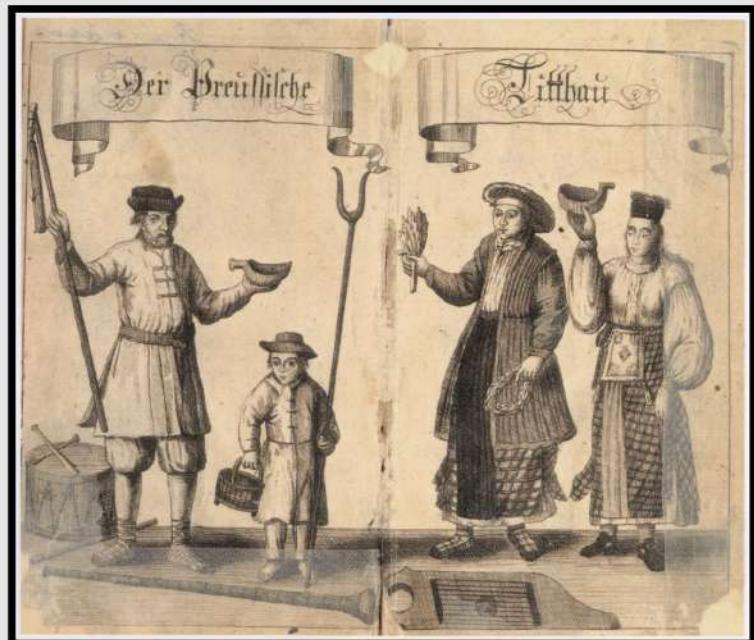
¹¹ Ten pat, p. 439–440.

¹² Babniš Maria, Nowak Zbigniew (red.), Biblioteka Gdańska Polskiej Akademii Nauk: dzieje i zbiory: praca zbiorowa. Wrocław [etc.], 1986.

¹³ Hartknoch Christoph, Alt– und Neues Preussen Oder Preussischer Historien Zwey Theile. Frankfurt, Leipzig, (1684).

nuotaka. Iš leidinio: Hartknoch Christoph, *Alt– und Neues Preussen Oder Preussischer Historien Zwey Theile*, Franckfurt, Leipzig, 1684, p. 424).

Rašytiniuose šaltiniuose sąlygiškai išsamiausios žinios yra būtent apie XVII a. lietuvininkų aprangą. Tuomet beveik vienu metu rašė trys autorai. Būdviečių parapijos (Ragainės apskr.) kunigas Teodoras Lepneris (Lepner, 1633–1691), matės ir pažinės to meto valstiečių buitį, 1690 metais baigė etnografinio pobūdžio veikalą „Prūsų lietuvis“¹⁴. Kuriame išsamiai aprašė ir palygino jvairių apylinkių – Ragainės, Tilžės, Jsruties žmonių aprangą. Užsiminė, kad „abiejų lytių lietuviai kojas ir blauzdas apvynioja autais, pasiturintieji turi ir lininių kojinių, lietuviško balinto arba ir mėlyno audeklo, kai kurie – net nertų vilnonių“¹⁵. Moterys per šventes „mūvi baltas, geltonas ir žalias kojines, pasiūtas iš plono vilnos audinio ir gelumbės arba ir nertas iš vilnos“¹⁶. Žiemą „lietuviai mūvi pirštines, iš vidas pamuštas avikailiu, vasarą turtingi vaikinai – pirštines iš minkštost odos <...>“¹⁷. Rašydamas apie vestuvių papročius, Lepneris mini dovanojamas pakeles¹⁸. Iš jo teksto nagrinėjamai temai svarbūs tokie teiginiai: kad kojinės buvo pasiturinčiųjų aksesuaru ir kad pirštinės ir kojinės tuo metu buvo ir siuvamos iš audinio, ir mezgamos (minimas žodis nusimezgusi)¹⁹. Lepnerio žinomi du lietuvininkų pavaizdavimai (pavadinta Prūsijos lietuvių šeima. XVII a.) – nespalvotas, atspausdintas XVIII a. leidiniuose²⁰ ir spalvotas piešinys plunksna, esantis Lepnerio rankraštyje ir pirmą kartą publikuotas 2011 m.²¹ Būtent šiame piešinyje vyras ir viena moteris apsiavę vyžomis, o dešinėje esančios moters kojos apautos juodais bateliais ir žaliomis kojinėmis (iliustracija 2 – Prūsijos lietuvių šeima. XVII a. Iš leidinio: Lepner Theodor, *Der Preusche Litauer*, 1744).

¹⁴ Lepner T., *Der Preusche Littauer...*, Danzig, 1744. Lietuvių kalba knyga pasirodė 2011 m.: Lepneris T., *Prūsų lietuvis*, Vilnius, 2011.

¹⁵ Lepneris T., min. veik., p. 179.

¹⁶ Ten pat, p. 181.

¹⁷ Ten pat, p. 180.

¹⁸ Ten pat, p. 168, 170. Pakelėmis, pakelaitėmis, pakelikėmis buvo vadinamos siauros, maždaug 0,5–1,3 cm porinės austos ar vytos juostelės, skirtos pasirišti kojines, sijonus (aut. past.).

¹⁹ Ten pat, p. 171.

²⁰ Lepner Theodor. *Der Preusche Litauer*. Danzig, 1744.

²¹ Berlyno valstybinė biblioteka, Rankraščių skyrius, Ms. boruss. oct. 5, p. 1 v/2r. Publikuota leidinyje Lepneris T., *Prūsų lietuvis*. Vilnius, 2011

Diplomatas, Duisburgo universiteto profesorius Johanas Arnoldas Brandas (Brand, 1647–1691), 1673–1674 metais keliauęs per Rytų Prūsiją į Maskvą, paskelbtuose kelionės aprašymuose²² rado vienos ir lietuviškiems vyru ir moterų aprangos dalių pavadinimams – mini *pakeles*, *risztuvės*, *pirsztina*, *streples*, išvertė juos į vokiečių kalbą, pateikė paaiškinimus²³. Jis rašo, kad moterys blauzdas apsivynioja senais skudurais-skepetomis (naudoja žodį *tiuchern*), kurias jos *auklēmis* vadina, o pėdas palieka basas. Toliau dar paaiškina, kad auklēs – moterų kojinės, kuriomis jos apsuka blauzdas (*weiber sztrumpfe, mit welchem zie die waden bewinden*)²⁴. Galima manyti, kad tai blauzdinės.

XVIII a. apie šventadienius Mažosios Lietuvos moterų drabužius rašė Karaliaučiaus universiteto profesorius Frydrichas Samuelis Bokas (Bock, 1716–1786). Jis ne tik išsamiai apibūdino Įsruties, Tilžės ir Ragainės apylinkėse valstiečių dėvėtus drabužius, bet ir įdėjo į knygą tris spalvotus piešinius²⁵, pratarmėje nurodės, kad jie piešti iš natūros. Anot autoriaus, jis buvo nupiešęs ir daugiau piešinių, bet kadangi drabužius apraše labai išsamiai, tai dėl didelių iliustracijų parengimo kaštų nematė reikalo jų publikuoti daugiau. Visuose trijuose piešiniuose matome aiškiai pavaizduotas moterų kojas. Viena iš tų moteriškių, pavadinta „Lietuvė mergina“, pavaizduota su vyžomis. Etnografė Angelė Vyšniauskaitė, pirmoji lietuviškai paskelbusi dalies Boko teksto vertimą, mano, kad „ant melsvų kojinių apvynioti balti auteliai“²⁶. Bet taip pat galima daryti prielaidą, kad moteris nupiešta ant mėlynų kojinių ar blauzdinių užsimovusi baltas puskojines²⁷ ir apvyniojusi jas apyvarais. Panašu, kad tose vietose puskojinės buvo dėvimos – profesorius pastebėjo vaikus, mūvinčius trumpomis, ilgumo iki blauzdų, kojinėmis²⁸. Kituose dviejuose piešiniuose matomas mėlynos moterų kojinės su raudonais pleišto formos papuošimais. O tekste autorius pabrėžė, kad Įsruties apylinkėse „visos moterys mūvi raudonomis kojinėmis, kurios kitose Lietuvos vietose nėra tiek iprastos“²⁹, bet apie trikampius puošmenis nieko nerašo. Jį stebino tokis paprotys: atvykusi į vyro namus, nuotaka ant kiekvieno slenksčio tarsi netyciomis pamesdavo rankšluostį ir porą keliaraiščių³⁰ (iliustracija 3, žr. kt. psl. – Lietuvė mergina. Iš leidinio: Bock Friedrich Samuel, *Versuch einer wirtschaftlichen Naturgeschichte von dem Königreich Ost- und Westpreussen...*, Dessau, 1782, t. 1, iliustr. tarp 160–161 p.).

²² Brand J. A., *Reisen durch die Marck Brandenburg, Preussen, Churland, Liefland, Plesscovien, Gross-Naugardien, Tveerien und Moscovien*, Wesel, 1702.

²³ Ten pat, p. 113–115.

²⁴ Ten pat, p. 96, 115.

²⁵ Bock F. S., *Versuch einer wirtschaftlichen Naturgeschichte von dem Königreich Ost- und Westpreussen*. Th. 1, Dessau, 1782, il. tarp 160 ir 160 p.

²⁶ Vyšniauskaitė A., „Jų apranga dvelkia grožiu“: Neskelbti XVIII a. lietuvių drabužių piešiniai, *Mokslas ir gyvenimas*, 1989, Nr. 1, p. 29.

²⁷ Nuskenavus ir pasididinus piešinius atsirado galimybė juos geriau įžiūrėti. Iš išilgai nubrėžtų dryželių sprendžiama, kad balta spalva pavaizduota apsiavimo dalis gali būti laikoma ir kojinėmis.

²⁸ Bock F. S., min.veik., p. 153.

²⁹ Ten pat, p. 165.

³⁰ Ten pat.

Illiustracijos 4-5 – Lietuvė nuotaka. Jauna lietuvė moteris. Iš leidinio: Bock Friedrich Samuel, *Versuch einer wirtschaftlichen Naturgeschichte von dem Königreich Ost- und Westpreussen...*, Dessau, 1782, t. 1, iliustr. tarp 160–161 p.

Lietuve valstiete nuotaka pavadintą spalvintą litografiją (215x159 mm) surado ir publikavo menotyrininkas Povilas Reklaitis³¹. Moteriškė panaši į F.S. Boko „Lietuvę nuotaką“, pavaizduota mūvinti kojinėmis ir avinti aukštakulniais bateliais. Reklaičio manymu, traktavimas stipriai karikatūrinis, taip pat menotyrininkui abejonių sukélė, kad piešinio autorystė priskirta bavarų tapytojui Augustui Riedeliui (1799–1881)³².

Tokias pat kaip Boko piešiniuose kojinės su trikampiais pleištais aprašyti Pilypo Rozenvalio (Rosenwall). Šiuo slapyvardžiu pasirašinėjusiam Gotfrydui Raušnikui (Rauschnick, 1778–1835), keliavusiam per Prūsiją 1814 metais, išpūdį padarė dailios lietuvių kojos, apmautos ugnies ar kraujo raudonumo kojinėmis su žaliais pleišto formos jsiuvaismis(?) arba žolės žalumo kojinėmis su tokiais pat, tik cinoberio raudonumo, dekoru elementais. Rečiau, ant jo, dėvimos mėlynos kojinės. Toliau žavėdamasis rašo apie gražius šilkinius keliaraiščius, puoštus aukso ir sidabro siūlų gėlėmis ir raidėmis. Šias juosteles lietuwaitės dovanodavo savo mylimiesiems ar pravažiuojantiems svečiams, kartais išausdavo parduoti. Tokiomis juostomis jos yra apdovanojusios rusų carą ir Prūsijos karaliaus šeimą. Autorius labai nustebo pamatęs staklėse vienos lietuvių mergaitės audžiamą keliaraištį su prancūzišku devizu, nors audėja net nežinojo, kad tai prancūziški žodžiai. Jau jos motina audė šias raides, nežinodama jų reikšmės³³.

Tokios pat kaip Boko kojinės nupieštos ir viename iš dviejų vokiečių dailininko, kostiumo tyrinėtojo, profesoriaus Alberto Krečmerio (Kretschmer, 1825–1891) piešinių – moterys mūvi raudonomis kojinėmis ir mėlynomis su raudonais pleišto formos jsiuvaismis()<sup34. Matyt, tokias kojines dailininkas bus nusižiūrėjęs nuo F. S. Boko. Lietuvių aprangai knygoje skirtas ir gan ilgas 4 lapų tekstas, kuriame minimos šventadienės jvairių spalvų kojinės ir jvairiausią raštų ir spalvų megztos vilnonės pirštuotos pirštinės³⁵ (iliustracijos 6-7, žr. sekančius puslapius – Nežinomas XIX a. II p. litografas, pagal Alberto Krečmerio piešinius „Lietuwaitės šventadienio drabužiai“ ir „Lietuviai“. 1889 m. Iš leidinio: Lietuvių tradiciniai ir tautiniai drabužiai: tekstilė, grafika, tapyba. Sud. D. Bernotaitė-Beliauskienė, R. Rutkauskienė. Vilnius, 2017).

³¹ Reklaitis P., Lietuvio valstiečio Mažojoje Lietuvoje ikonografija, *Aidai*, 1964, Nr. 3, p. 144.

³² Ten pat, p. 145.

³³ Rosenwall P., *Bemerkungen eines Russen über Preussen und dessen Bewohner, gesammelt auf einer im Jahr 1814 durch dieses Land unternommenen Reise*, Mainz, 1817, S. 24, 30. Lietuviškas vertimas paskelbtas knygotyrininko, bibliofilo, Mažosios Lietuvos kultūros tyrinėtojo Domo Kauno straipsnyje „Mažoji Lietuva keliautojo akimis“, *Pergalė*, 1990, Nr. 12, p. 147–163. Vertime jisivėlė netikslumas – 154 puslapyje pleišto formos kojinų jsiuvi() vadinti keliaraiščiais.</p

³⁴ Dėl šio žodžio vartojimo kyla abejonių, nes nė vienas iš trijų minėtų autorų (Bokas, Rozenvalis ir Krečmeris), piešusių ar aprašiusių trikampiais dekoruotas kojinės, net neužsiminė, siūtos ar megztos jos buvo. Jeigu megztos, tai trikampis buvo *jmeztas*, o ne *jsiūtas*.

³⁵ Kretschmer A., *Deutschsche Volkstrachten*, Leipzig, 1890, S. 19–22, Tafel 11–12.

XIX a. II pusės žurnalistui Otto Glagau (1834–1892) lietuvininkų drabužiuose taip pat krito į akis ugnies, krauko raudonumo ir mėlynos kojinės³⁶. Toliau autorius labai poetiškai paaiškino, kad „laumės išmokė lietuvininkes megzti ir siūti, austi ir siuvinėti, todėl jos tokios nagingos šiemis dalykams. <...> nusimezga puikių šiltų pirštinių su mėgstamiausių savo spalvų raudonais, mėlynais, žaliais raštais“³⁷. Pastebėjo austus keliaraičius, išrašytus aukso, sidabro gėlėmis ir raidėmis. Minėdamas apavą, pažymi, kad „seniau tiek vyrai, tiek moterys kojinių nemūvėjo: kojas ir blauzdas apsvyniodavo lininiais skudurais, autais; vargingesni ir dabar taip aunasi“³⁸. Gaila, neaišku, kokį laikotarpį autorius turėjo galvoje, sakydamas *seniau*. Bet, sprendžiant iš teksto, dalį pateiktų žinių jis atpasakojo, remdamasis anksčiau rašiusiais autoriais.

Kiti autoriai trikampiais dekoruotų spalvingų lietuvininkų kojinių jau neminėjo, o pastebėjo kitus aprangos ypatumus.

Karaliaučiuje studijavęs ir dirbęs vokiečių istorikas, rašytojas Liudvikas Bačkas (Baczko, 1756–1823) – kas jo knygoje įdomiausia – aprašo jam pasirodžiusį keistą Pilkalnio (Pilkallen) miestelio gyventojų užsiėmimą – *padaryti* tūkstantį porų grubių, šiurkščių vilnonių pirštinių, kurios gabenamos į Tilžę ir Memelį³⁹. Apibūdino tilžiškių kojines, puoštas didelėmis gėlėmis (puošybos technikos autorius netikslina), keliskart mini keliaraičius, vadindamas juos vokiškai – *Strümpfbänder*. Panašių gėlėmis puoštų kojinių būta Hugo Šojaus rinkinyje⁴⁰ (iliustracija 8, žr. kt. puslapį – Kojinės ir keliaraičio fragmentas. Yra leidiniuose: I. Burchert, J. Barfod. *Textile Volkskunst Ostpreusens. Husum*, 2003, p. 83; *Etnografinė dr. H. Šojaus kolekcija Šilutės muziejuje. Anuomet ir dabar. Katalogas*. Klaipėda, 2013, p. 21).

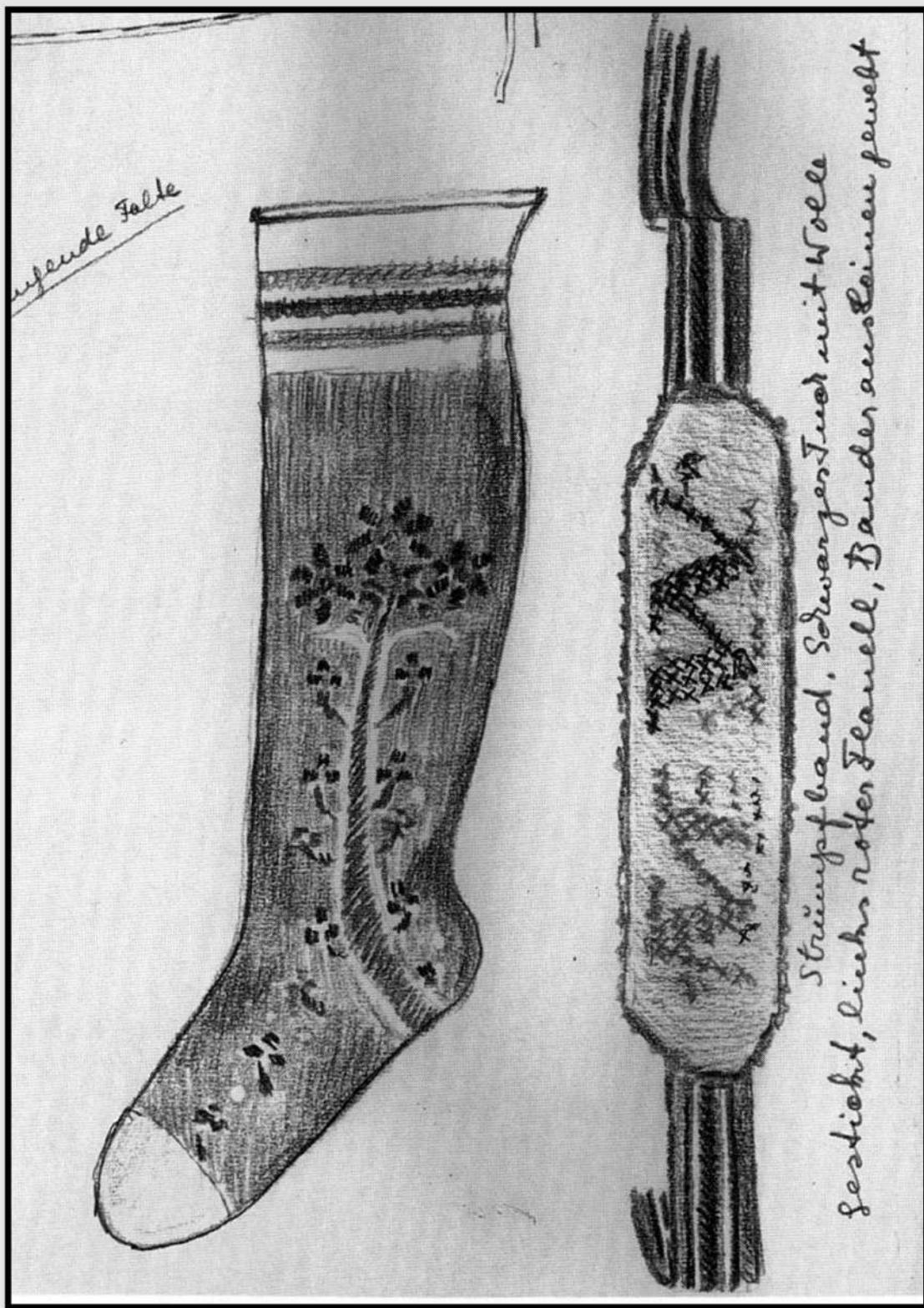
³⁶ Tekstas lietuvių kalba paskelbtas knygoje *Lietuvininkai (Lietuvininkai: Apie Vakarų Lietuvą ir jos gyventojus devyniolikajame amžiuje)*, Vilnius, 1970) ir vertime p. 235 pavartotas žodis „megztos“ („ugnies ar krauso raudonumo arba mėlynos megztos kojinės“). Tuo tarpu vokiškai rašytoje knygoje (Glagau O., *Littauer und die Littauer*, Tilsit, 1869) p. 108 vartojoamas žodis „zwinkelstrümpfe“.

³⁷ Glagau O., *Lietuvininkų buitis ir būdas, Lietuvininkai: Apie Vakarų Lietuvą ir jos gyventojus devyniolikajame amžiuje*, Vilnius, 1970, p. 236.

³⁸ Ten pat, p. 242.

³⁹ Baczko L., *Nankes Wanderungen durch Preussen. Herausgegeben von Ludvig von Baczko. Th 1*, Hamburg und Altona, 1800, p. 161, 168, 173, 193. Pilkalnyje, anot informacijos knygoje, tuo metu gyveno 1 350 gyventojų. Autorius nepatikslino, ar pirštinės buvo siūtos iš audinio, ar megztos.

⁴⁰ Austrijos Insbruko Tiroler Landesmuseen saugomas 1941 m. dailininkės E. V. Korff Hugo Šojaus kolekcijos piešinių albumas. Iš šio albumo kojinių piešinys publikuotas leidiniuose: *Etnografinė dr. H. Šojaus kolekcija Šilutės muziejuje. Anuomet ir dabar. Katalogas*, Klaipėda, 2013, p. 21; Burchert I., Barfod J., *Textile Volkskunst Ostpreussens*, Husum, 2003, S. 83.

XIX a. pirmos pusės lietuvininkų aprangą vaizdžiai apibūdino Tilžės gimnazijos mokytojas, tautosakos, archeologinės ir etnografinės medžiagos rinkėjas ir skelbėjas Eduardas Gizevijus (Gisevius, 1798–1880)⁴¹. Jis buvo nupiešęs apie 150 piešinių, kurių dalis suteikia svarbios informacijos apie autoriaus gyvenamojo laikotarpio kaimo žmonių aprangą ir našystą. Jo piešiniuose moterys, manoma, mūvi dryžuotas blauzdines. Į mezginius per daug dėmesio neatkreipė. Tiki rašydamas apie per vestuves dovanojamus audinius ir drabužius, greta stuomens ir juostų pamini, kad atvykusi į vyro šalį nuotaka pirštines dovanojant vartų sargams⁴² (iliustracija 9 – Lietuvininkės. Akvarelė pagal E. Gizevijaus piešinį. Iš leidinio: Lietuvių moterų drobulės, Vilnius, 2004, p. 19. (ČDM, Lta 1530); iliustracijos 10-11, žr. kt. puslapi – Eduardas Gizevijus (1798–1880). Lietuvininkės. XIX a. Iš leidinio: Senoji Lietuva, Vilnius, 2009).

⁴¹ Svarbiausiai E. Gizevijaus darbai, paskelbti lietuviškai, žr.: *Lietuvininkai: Apie Vakarų Lietuvą ir jos gyventojus devynioliktajame amžiuje*, Vilnius, 1970.

⁴² Gizevijus E., Tilžiškių lietuvininkų parvedliavimo aprašymas, *Lietuvininkai: Apie Vakarų Lietuvą ir jos gyventojus devynioliktajame amžiuje*, Vilnius, 1970, p. 153.

Čia vertėtų kaip itin retą eksponatą paminėti juodas blauzdines iš Mažosios Lietuvos istorijos muziejaus rinkinių. Lietuvininkai blauzdines vadino žekstaibėmis ir dėvėjo, kaip ir kitoje Lietuvos dalyje, blauzdoms nuo susibraižymo apsaugoti (iliustracija 12 – Blauzdinės „žekstaibės“. XIX a. pab. Mezgė Anos Perkamienės (g. 1881 m.) motina. Selenų k., Klaipėdos r. MLIM, KKM 2334).

Augustinas Kuncė (Kuntze) 1884 m. remdamasis ir seniau rašiusiais autoriais bei Lazdėnų kantoriaus Šulco rankraščiu⁴³, mini, kad vyrai kojas apsisuka lininiais autais (rašo žodj *autai*) ir avi vyžomis. Moterys kojas nuo kelių iki kulkšnių (kauliukų) apsuka austais mėlynais vilnoniais *auklais*, tuo tarpu pėda vasarą lieka basa.⁴⁴

Albertas Cvekas (Zweck), taip pat naudodamasis ir ankstesnių autorų darbais, nusakė drabužių raidą Mažojoje Lietuvoje iki XIX a. pabaigos. Anot jo, vyrai kojinų nemūvi, kojas apvynioja autais. Tarp kitų aprangos dalių jis pamini spalvotas moterų kojines ir puikiai derančias prie lietuviško kostiumo pačių nusimegztas ir gėlių raštais išmargintas pirštines, kurias dėl šilumos dažnai mūvi ir vokiečiai⁴⁵.

Apie lietuvininkus yra rašęs vokiečių tautotyrininkas Francas Tecneris (Tetzner, 1863–1919). 1898 metais „Globus“ laikraštyje išspausdintame straipsnyje „Senieji lietuvininkų papročiai,

⁴³ Milius V., Mažosios Lietuvos lietuvininkų drabužių tyrinėjimai, *Liaudies kūrybos palikimas dabarties kultūroje*, Kaunas: Šviesa, 1989, p. 166.

⁴⁴ Kuntze A., *Bilder aus dem preussischen Littauen*. Rostock, 1884, S. 23.

⁴⁵ Zweck A., *Litauen: Eine Landes- und Volkskunde*, Stuttgart, 1898, p. 154–157.

drabužiai ir rykai“ jis perpasakoja, ką rašo Brandas, Lepneris. Aprašo išdidžiai mūvimas linines ar vilnones baltas, geltonas ir žalias megztas kojines, keliaraiščius, kuriuos lietuviai, anot autoriaus, vadina *risztüwais*, jais jaunoji apdovanodavo svečius⁴⁶. Tarp jaunosis dovanų, be rankšluosčių, marškinį, būdavo ir vilnonių pirštinį⁴⁷.

Istorikas Aleksandras Hornas (Horn, 1834–1897) 1886 m. išleistoje knygoje mini baltas moterų kojines, bet daugiau nepatikslina⁴⁸. Ir Vydiūnas (Vilius Storosta, 1868–1953) atkreipė dėmesį į baltas moterų kojines, pabrėždamas, kad senovėje lietuviams vis tik kojinės nebuvo žinomos, jie kojas vyniojo autais⁴⁹.

Aptariant lietuvininkų istoriografiją ir ikonografiją reikėtų paminėti ir 3 piešinius iš Frydricho Hotenroto parengtos knygos apie vokiečių drabužius⁵⁰. Aiškiai matosi, kad piešta naudojantis Lepnerio, Krečmerio bei kitų autorų darbais. O ir patys piešiniai sukarikatūrinti ir mažai teikia naudingos informacijos, nors prie jų užrašytas tikslus datavimas ir vietovės (iliustracijos (žiūrint iš kairės): 13 – Prūsija, apie 1600 metus. Lietuviai; 14 – Prūsija, XVIII a. I pusė. Mergina iš Žsrucio. Valstietis iš Tilžės arba Ragainės; 15 – Prūsija, XVIII a. I pusė. Jauna moteris iš Ragainės. Lietuviai valstietis su žieminiais drabužiais. Pastarosios iliustracijos iš leidinio: Hottenroth Friedrich, *Deutsche Volkstrachten: vom XVI. bis zum XIX. Jahrhundert.* 2. Auflage, 25–27 Tafel, 1923).

⁴⁶ Tetzner F., Alte Gebräuche, Kleidung und Geräte der Litauer, *Globus*, Braunschweig, 1898, Nr. 7, S. 111, 114.

⁴⁷ Tetzner F., *Die Slaven in Deutschland*, Braunschweig, 1902, S. 81.

⁴⁸ Horn A., *Culturbilder aus Altpreussen*, Leipzig, 1886, S. 77.

⁴⁹ Vidūnas W. St., *Litauen in Vergangenheit und Gegenwart*, Tilsit, 1916, p. 54.

⁵⁰ Hottenroth F., *Deutsche Volkstrachten: vom XVI. bis zum XIX. Jahrhundert.* 2. Auflage 3: 25–27 Tafel. Frankfurt am Main, 1923.

XIX a. pab.–XX a. pr. kojinės ir pirštinės buvo kartais fiksuojamos ir tiems laikams naujovišku būdu – fotografuojant. Net keliuose leidiniuose skelbta nuotrauka, kurioje užfiksuotas XIX a. pab. vaikiškas megztinis ir kojinė iš Kuršių Nerijos bei trys pirštinės⁵¹ (iliustracijos 16-17 – Vaikiškas megztinis ir kojinė. XIX a. pab. Kuršių Nerija. Iš leidinio: Clasen K. H., *Deutsche Volkskunst: Ostpreusen*. Weimar [1928], p. 120; 17 – Pirštinės. XIX a. pab. Klaipėdos kraštas. Iš leidinio: Clasen K. H., *Deutsche Volkskunst: Ostpreusen*. Weimar [1928], p. 120).

⁵¹ Clasen K. H., *Deutsche Volkskunst: Ostpreusen*, Weimar, [1928], p. 120.

Lietuvininkų pirštinės publikuotos Jurgio Baltrušaičio⁵² bei Antano Tamošaičio parengtuose leidiniuose⁵³. XX a. I p. muziejuose esančiose buitinėse nuotraukose taip pat pasitaiko įžiūrėti vieną kitą mezginių, tinkantį nagrinėjamai temai (ilustracija 18 – Kūlimo talka Poškų kaime (Agluonėnų sen., Klaipėdos r.). 1914 m. Talkininkai mūvi raštuotomis kojinėmis. MLIM, GEK 2014, IR 1659. Iš leidinio: *Vida Kulikauskienė. Tradicinė lietuvių valstiečių vyru apranga*, Vilnius, 2018, p. 228).

⁵² Baltrušaitis J., *Lithuanian folk art*, Munich, 1948, il. 61.

⁵³ Tamošaitis A., *Lietuvių moteryų tautiniai drabužiai*, *Sodžiaus menas* 7-8, Kaunas, 1939, p. 180; Tamošaitis A. and A., *Lithuanian national costume*, Toronto, 1979, p. 203.

Pirštinės Mažojoje Lietuvoje nuo seno buvo viena pagrindinių dovanų. Jas įteikdavo atvykusiam garbingam svečiui, atsidėkodami už pagalbą, įvairius darbus ar paslaugas, už dorą tarnystę. Šiaurės Lietuvoje pirštines dovanodavo duobkasiams⁵⁴, Žagarės ir Joniškio apylinkėse lydint numirėlį į kapus, kryžiaus nešėjui užkabindavo ant kryžiaus gražių pirštinių porą, kurią jam dovanodavo už palydėjimą⁵⁵. Toks pat paprotys žinomas Šventosios apylinkėse⁵⁶. Daug pirštinių būdavo išdovanojama per vestuves. Klaipėdos krašte vainiksegė, prieš išvykdama į jungtuves, vilnones pirštines įkabindavo jaunuju vichoje, taip ją „užrakindama“, kad svečiai neužsėstų⁵⁷. Kai svarbi dovana jos buvo vestuvių apeigose. Tai nepraslydo pro akis vokiškai rašiusiems autoriams.

Žymus Mažosios Lietuvos istorijos ir kultūros tyrinėtojas Adalbertas Becenbergeris (Bezzenberger, 1851–1922) mini pakeles ir kojinių porą, kurią nuotaka per vestuves dovanoją jai kepurėlę (čepčių) uždėjusiai anytai⁵⁸. Eduardas Volteris 1883 m. ekspedicijos metu Šernėnuose užraše jaunosis pavogimo per vestuves paprotį: jaunoji ir jos draugė išsipirkdavo pirštinėmis, juostomis, kojinėmis ir kitais rankdarbiais⁵⁹. Vokiečių etnologui Karlui Brunerui (Brunner, 1863–1938) pasirodė keistas lietuviškas paprotys, kad nuotaka pačios austomis juostomis, rankšluosčiais, marškiniais ir margomis megztomis žieminėmis pirštinėmis turi apdovanoti artimiausius jaunikio gimines, po to – piršlį, likusius svečius. Jaunas merginas apdovanodavo rankšluosčiais ir kojinėmis⁶⁰.

Lietuvininkų pirštinių ir kojinių rinkiniai

XIX a. pab. kilo susidomėjimas liaudiškaja kultūra, pradėjo kurtis įvairios draugijos, rinkusios ir tyrinėjusios liaudies dirbinius, kalbą, papročius⁶¹.

1879–1923 m. Tilžėje veikė Lietuvių literatūros draugija⁶², kuri, be kitokių, turėjo ir etnografinių rinkinių. Apie įsigytus eksponatus, tarp jų – ir pirštines, rašė ataskaitose ilgametis draugijos pirmininkas Aleksandras Kuršaitis (1857–1944)⁶³. Su šiais rinkiniais draugija dalyvavo ir Vokietijoje vykusiose parodose. 1906 m. Dresdene ji eksponavo kelias poras pirštinių ir pakelaičių. Dėmesio vertos juodos šilkinės pirštinės iš Tilžės su įmegzta sidabro siūlais karūna ir įrašu „Ich

⁵⁴ D. Bernotaitės asmeninis archyvas. Užrašyta Joniškio ir Pakruojo r.

⁵⁵ Buračas B., *Lietuvos kaimo papročiai*, Vilnius, 1993, p. 296.

⁵⁶ Tumėnas V., *Lietuvių tradicinių rinkinių juostų ornamentas. Tipologija ir semantika*, Vilnius, 2003, p. 126.

⁵⁷ Vyšniauskaitė A., Kalnius P., Paukštytė R., *Lietuvių šeima ir papročiai*, Vilnius, 1995, p. 327.

⁵⁸ Bezzenger A., *Litauische Forschungen. Beiträge zur Kenntnis der Sprache und des Volkstumes der Litauer*, Göttingen, 1882, p. 149, 182.

⁵⁹ Вольтер Е., *О результатах этнографической поездки к прусским литовцам (летом 1883 года)*, [Санкт-Петербург, 1885.], p. 11.

⁶⁰ Brunner K., *Ostdeutsche Volkskunde*, Leipzig, 1925, S. 73.

⁶¹ Apie draugijų veiklą Mažojoje Lietuvoje yra rašiusi Irena Regina Merkienė (Merkienė I. R., Pautieniūtė-Banionienė M., *Lietuvininkų pirštinės: kultūrų kryžkelėje*, Vilnius, 1998). Šiame straipsnyje pateikiama nesikartojanti informacija.

⁶² Litauische Literarische Gesellschaft – tai pirmasis mokslinis lituanistikos tyrimo centras pasaulyje, įkurtas 1879 m. Tilžėje. Svarbiausias draugijos tikslas buvo tirti lietuvių kalbą, tautosaką, kultūrą, istoriją, raštiją. Draugija turėjo sukaupusi liaudies meno ir numizmatikos rinkinius, įsteigusi lietuvių raštijos archyvą, turėjo lituanistinę biblioteką, žr.: MLE, t. 2, p. 628–629.

⁶³ Kurschat A., Zur Geschichte der Gesellschaft, *Mitteilungen der Litauischen Literarischen Gesellschaft. Heft 25–30*, Heidelberg, 1900–1911, S. 341.

gratuliere!“⁶⁴

Lietuviškus eksponatus, kartu ir mezginus, Vokiečių drabužių ir namų dirbinių muziejeje Berlyne yra apibūdinusi vokiečių etnografę Elzbieta Lemkė (Lemke, 1849–1925). Tai vienas informatyviausiu straipsnių apie muziejinių rinkinių. Muziejaus rinkinių vilnonės pirštinės yra įvairių spalvų ir raštų, vienos visiškai paprastų, kitos – sudėtingų, kartais su įmegztais žodžiais; aprašomi keliaraiščiai ir sudėtingos puošybos mėlynos medvilninės kojinės: pagamintos iš mėlynos medvilnės su rausvai raudonos spalvos įstatu, įstrižai einančiu virš kauliuko (nuo kauliuko žemyn) ir su tokiu pačiu plačiu kraštu viršuje, be to, labai ypatingai išsiuvinėtos spalvotu šilku gėlėmis ir kviečių varpomis; paruošimui naudojamos įvairių spalvų juostelės⁶⁵.

Lietuvos muziejų rinkiniuose Mažosios Lietuvos pirštinės ir kojinės nedaug. Lietuvos nacionaliniame muziejuje saugomas 6 poros megztų pirštinės ir viena nerta vąseliu pavienė bei dvi poros kojinės. Baltų ir violetinių siūlų raštuotos pirštuotos pirštinės su dviem eilėm kutelių iš Šilutės r., Pakalnės k. buvo eksponuotos 1900 m. parodoje Paryžiuje. Iš Lankupių yra vienerios riešinės *maukos*, skersai sudryžuotos kelių spalvų siūlais, dvejos pirštinės ir baltos vilnonės iki kelių ilgumo kojinės. Antrosios muziejuje saugomas kojinės taip pat iki kelių ilgumo, iš Saugų kaimo, baltos, medvilninės, megztos „su siūle“ – užpakalinėje blauzdos dalyje, derinant gerąsias ir išvirkščias akis, išryškintas išilginis dryžis. Jo šonuose suimant akis suformuotas kojinės plotis. Panašiai „su siūle“ megztos lygiuoju mezgimu baltos plonų vilnonių siūlų kojinės yra ir Rusijos etnografijos muziejuje Sankt Peterburge, iš E. Volterio 1910 m. ekspedicijos⁶⁶ (REM Nr. 2170-5 a-b, blauzdos ilgis – 44 cm, pėdos ilgis – 22 cm, plotis – 9-12 cm). Jų viršuje 6 cm ilgio dalis megzta derinant gerą, išvirkščias akis ir kiauraraštį. Iš tos pačios kolekcijos yra ir raštuotos pirštuotos pirštinės, inventoriinėje knygoje su prierašu „naudojamos per vestuves“ (REM Nr. 2170-23 a-b) (iliustracija 19 – Vestuvinių pirštinės. XX a. pr. Mažoji Lietuva. Iš. E. Volterio ekspedicijos 1910 m. REM, Nr. 2170-23 a-b. Iš leidinio: Senoji Lietuva, Vilnius, 2009, p. 213).

⁶⁴ Kurschat A., Die Litauische Literarische Gesellschaft auf der 3. Deutschen Kunstgewerbe-Ausstellung, Dresden, 1906, *Mitteilungen der Litauischen Literarischen Gesellschaft*. Heft 25–30, Heidelberg, 1900–1911, S. 420.

⁶⁵ Lemke E., „Ein Beitrag zur Volkskunde Litauens“, *Mitteilungen der Litauischen Literarischen Gesellschaft*. Heft 25, Heidelberg, 1900, S. 72.

⁶⁶ Inventoriinėje knygoje, manoma, klaudingai įrašytas pavadinimas „Lekes“, turėtų būti „žekes“.

Mažosios Lietuvos istorijos muziejuje saugomas seniausios pirštinės, datuotos XIX a. I p., jos kumštinės, žalių ir juodų siūlų, o rašto kompozicija šiek tiek primena įspūdingiausią lietuvininkų juostą. Viena pora pirštinėi smulkaus rašto fone puošta išmegztu lelijų motyvu. Trys poros ypatingu būdu vašeliu nertų pirštinėliu liudija moterų meistrystę ir išmonę. Megztos koreliu raštu moteriškos ir vaikiškos pirštinės „su kedeliukais“ gražiai papildo muziejaus kolekciją.

Nacionaliniame M. K. Čiurlionio dailės muziejuje saugomas trys poros pirštinės buvo eksponuotos 1927 m. Lietvių dailės draugijos tautodailės parodoje Kaune, viena pora – 1930 m. Lietuvos žemės ūkio ir pramonės parodoje Kaune.

Iš retų eksponatų paminėtinės 1911 m. megztos dvi poros vaikišką raštuotą pirštuotą pirštinė, esančią Šilutės Hugo Šojaus muziejuje.

Prancūzijoje, Europos ir Viduržemio jūros civilizacijų muziejuje Marselyje taip pat saugomas lietuvininkų pirštines – 3 poros pirštuotų ir viena kumštinė⁶⁷.

Po vieną kitą porą pirštinėlį ir kojinių galima surasti kituose muziejuose ir privačiuose rinkiniuose.

Trumpai apie kojines

XVII a. megztos vilnonės kojinės, kaip rašo Lepneris, buvo pasiturinčių vyru šventadienės aprangos atributas.⁶⁸ Kada kaime ir kasdieninėje vyru aprangoje labiau paplitė megztos kojinės tikslią žinių nėra. Galima teigti, kad visoje Lietuvoje šis procesas vyko skirtingu metu, Vakarų ir Mažojoje Lietuvoje vyru kasdieninėje aprangoje kojinės įsitvirtino maždaug XIX a. II pusėje⁶⁹, Rytų ir pietryčių Lietuvoje – XX a. I p.

Kasdien šaltu oru lietuvininkai vyrai dėvėjo dažniausiai vienspalves juodas, rudas, pilkas, baltas vilnones puskojinės (jos ilgokos, iki pusės blauzdų), moterys – puskojines ir iki kelių ar ilgesnes kojinės. Anot pateikėjų, kojines mezgė dažniausiai nedažytų vilnų, nes dažytų laikė nešiltomis.

Išeiginių būta įvairių: vienspalvių ir raštuotų (iliustracija 20, žr. sekantius puslapius – Moteriškos kojinės. XX a. I p. Šilutės r., Priekulės ap., Saugų k. LNM, EMO 3019/1-2. Fot. Arūnas Baltėnas). Raštuotai kojines ir puskojines mezgė ne tik dėl gražumo, bet ir dėl šilumos – mat persipynus kelių spalvų siūlams jos būdavusios storesnės.

⁶⁷ Lietuvos nacionalinio muziejaus Etninės kultūros ir antropologijos rinkinių skyriaus vedėja dr. Miglė Lebednykaitė, tyrinėjusi Prancūzijoje, Europos ir Viduržemio jūros civilizacijų muziejuje Marselyje lituanistinius rinkinius, itin išsamiai apraše ten saugomas lietuvininkų pirštines – 3 poras pirštuotų ir vieną kumštinę. Naujausią informaciją paskelbė straipsnyje: Lebednykaitė M. Lietvių etnografijos rinkinys Europos ir Viduržemio jūros civilizacijų muziejuje Marselyje. II dalis, *Būdas*, 2020, Nr. 3 (192), p. 32-44.

⁶⁸ Lepneris T., *Prūsų lietuvis*, Vilnius, 2011, p. 179.

⁶⁹ Историко-этнографический атлас Прибалтики: Одежда, Рига, 1986, p. 152. Abejonių keliai teiginys, kad megztos kojinės Lietuvos kaime išpopuliarejo gal tik XX amžiuje (Guzevičiūtė R., *Tarp rytų ir vakarų XVI–XIX a. LDK bajorų kostumo formavimosi aplinkybės ir pavidalai*, Vilnius, 2005, p. 138).

Trumpai apie pirštines

Straipsnių ir leidinių, skirtų vien tik megztiems aksesuarams, yra labai mažai. Rimčiausia publikacija laikoma Reginos Merkienės parengta knyga apie lietuvininkų pirštines⁷⁰. Ją sudaro du darbai: R. Merkienės „Lietuvininkų pirštinės. Lokalinė kultūra Europos kontekste“ ir Marijos Pautieniūtės-Banionienės „Moterų rankdarbiai Klaipėdos krašte: Pirštinės“. Etnografė Merkienė, remdamasi užuominomis etnografinėje ir grožinėje XVI–XX a. literatūroje, archyviniais šaltiniais, muziejų eksponatais, apžvelgė lietuvininkų pirštines plačiame istoriniame Europos kultūros kontekste, nuosekliai išnagrinėjo raštus, jų sąsajas su archeologinių radinių ir kaimyninių kraštų mezginių ornamentika. Pautieniūtės-Banionienės darbas – tai ištrauka apie pirštines iš jos diplominio, parašyto 1940 m. Jame trumpai apibūdinami pirštinių raštai, spalvos, forma, pateikiamos raštų schemas ir, kas svarbiausia ir yra itin vertinga, – XX a. 4 dešimtmecio pirštinių nuotraukos. Šiuo metu jas galima laikyti vienu iš rimčiausių šaltinių, tyrinėjant Mažosios Lietuvos pirštinių ornamentiką.

Pirštinių Mažojoje Lietuvoje būta įvairių – siūtų ir megztų virbalais ar nertų vāseliu, kasdieninių ir išeigininių, kumštinių ir pirštuotų, vienspalvių ir kelių spalvų raštuotų.

Kasdieninės pirštinės, kiek šio straipsnio autorei teko užrašyti ekspedicijose, buvo paprastos vienspalvės ar nesudėtingai raštuotos, kartais – skersai dryžuotos (iliustracija 21 – Moteriškos pirštinės. 1954 m. Priekulės r., Svencelės k. LNM, EMO 2533/1-2. Fot. Arūnas Baltėnas).

Išeiginės pirštinės, megztos iš gerų namininių ar fabrikinių ryškių vilnonių siūlų, labiausiai traukė dėmesį ypatingai smulkiais raštais ir skoningais spalvų deriniais.

Kumštinės arba taip vadinamos „tumpinės“ raštuotos pirštinės seniausios yra Mažosios Lietuvos istorijos muziejuje ir datuojamos XIX a. pirma

⁷⁰ Merkienė I. R., Pautieniūtė-Banionienė M., *Lietuvininkų pirštinės: kultūrų kryžkelėje*, Vilnius, 1998.

puse⁷¹. Jos su prailgintais ir išplatintais riešais, ties susiaurėjimu įmegztas kito rašto ir kitų spalvų dryželis (iliustracija 22 – Kumštinės „tumpinės“ pirštinės. 1809 m. Mezgė Žiobrienė. Kairių k., Klaipėdos r. MLIM, KKM 2381).

Plačiais prailgintais⁷² riešais raštuotas pirštines moterys Mažojoje Lietuvoje vadino pirštinėmis „su kedeliukais“, t. y. su sijonėliais, jas mezgė ne tik kumštines, kaip įprasta didžiojoje Lietuvos dalyje, bet ir pirštuotas. Proginių lietuvininkų ir kumštinių, ir pirštuotų pirštinių su

⁷¹ Irašas MLIM inventorinėje knygoje.

⁷² Šios rūšies pirštinių riešų ilgio ir pločio santykis dvejopas: vienų, senesniųjų, riešai trumpesni ir siauresni, kitų, vėlyvesniųjų, megztą maždaug XX a. 3 deš., riešai ilgesni ir platesni.

prailgintais riešais ypatybė ta, kad riešas kartais akcentuojamas įmegztais tekstais (iliustracijos: 23 – Pirštinės. XIX a. pab. (?) Šilutės r., Pakalnės k. Iš Lietuvių mokslo draugijos rinkinio. LNM, EMO 1782/1-2. Fot. Arūnas Baltėnas; 24, žr. kt. puslapyje – Pirštinės. XX a. 3 deš. Klaipėdos kraštas. Isigytos 1930 m. Lietuvos Žemės ūkio ir pramonės parodoje Kaune. ČDM E 1528/a, b. Fot. Audrius Kapčius).

Riešų kraštelius puošė kelių spalvų įvertais ar įmegztais net dviejų eilių kuteliais. Trumpieji riešai labai dažnai megzti stulpeliu siaurais skersiniaių įvairių spalvų ruoželiais, virš riešų neretai komponuota kitos spalvos ir rašto juostelė nei visa pirštinė. Su tokiais riešais mezgė ir kumštines, ir pirštuotas pirštines.

Mažojoje Lietuvoje pirštuotas iš dviejų spalvų siūlų raštuotas pirštines mezgė jau XIX a. pab.⁷³ (iliustracijos: 25 – Pirštinės. 1885 m. Mezgė A. Bertulaitienė. Zeigų k., Klaipėdos r. MLIM, KKM 17124/a-b; 26, žr. kt. psl. – Moteriškos pirštinės. XIX a. pab. (?) Šilutės r., Pakalnės k. Iš Lietuvių mokslo draugijos rinkinio. LNM, EMO 1781/1-2. Fot. Arūnas Baltėnas; 27, žr. kt. psl. – Vyriškos pirštinės. Šilutės r., Priekulės ap., Lankupių k. LNM, EMO 3020/1-2. Fot. Arūnas Baltėnas; 28, žr. kt. psl. – Pirštinės. XX a. 3 deš. Klaipėda. Įsigytos Lietuvių dailės draugijos, tautodailės parodoje 1927 m. ČDM E 1502/a, b. Fot. Audrius Kapčius; 29, žr. kt. psl. – Pirštinės. XX a. 3 deš. Klaipėda. Įsigytos Lietuvių dailės draugijos, tautodailės parodoje 1927 m. ČDM E 1503/a, b. Fot. Audrius Kapčius; 30, žr. kt. psl. – Pirštinės. XX a. 3 deš. Klaipėda. Įsigytos Lietuvių dailės draugijos, tautodailės parodoje 1927 m. ČDM E 1501/a, b. Fot. Audrius Kapčius).

⁷³ Bernotienė S., *Lietuvių liaudies moterų drabužiai XVIII a. pab.–XX a. pr.*, Vilnius, 1974; Merkienė I. R., Pautieniūtė-Banionienė M., *Lietuvininkų pirštinės: kultūrų kryžkelėje*, Vilnius, 1998, p. 67–69, 125. Merkienės ir Banionienės duomenimis, plačiaus riešais pirštinės buvo išėję iš mados, vėliau vėl pradėtos mūvėti.

Jos turi keletą ypatybių, skiriančių jas nuo kitų etnografinių sričių pirštinėi: dauguma megztos smulkiais raštais, tokiais pat ar kitokiais, paprastesniais, raštais megzti ir pirštai. Viršutinėje plaštakos dalyje mègta į keturkampį įkomponuoti simetriškus augalinius, kartais ir gyvūninius motyvus. Su išryškinta plaštakos viršutine dalimi bùta ir kumštinių pirštinė.

XX a. I p. pirštuotas raštuotas ir vienspalvės pirštines nérē ir vāšeliu. Jos vienspalvės ar nesudétingai raštuotos. Riešą mègo puošti pumpurėliais (iliustracijos: 31 – Pirštinės. Apie 1920–1930 m. Karolinai Dotoitei padovanojo šeimininkė, pas kurią tarnavo. Piktožių k., Dovilų ap., Klaipėdos r. MLIM, KKM 7928; 32, žr. kt. psl. – Pirštinės. 1885 m. Mezgė A. Bertulaitienė. Zeigių k., Klaipėdos r. MLIM, KKM 17125/a-b; 33, žr. kt. psl. – Pirštinės. 1885 m. Mezgė A. Bertulaitienė. Zeigių k., Klaipėdos r. MLIM, KKM 17127/a-b). Panašiai bùta nertų ir riešinių, vadintų *maukémis*.

Smulkiai raštuotos lietuvininkų pirštinės greta daugiaraščių juostų ir delmonų yra tarsi skiriamasis Mažosios Lietuvos ženklas, atskleidžiantis regiono savitumą, rodantis moterų sugebėjimus, skonį ir grožio pajautimą. Šiais laikais, atsigrežus į amžių tradicijas, subtiliai megztos lietuvininkų pirštinės tampa ne tik madingu aprangos aksesuaru, bet gali būti ir puikia kraštą reprezentuojančia dovana.

Trumpiniai:

ČDM – Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus

LNM – Lietuvos nacionalinis muziejus

MLIM – Mažosios Lietuvos istorijos muziejus

REM – Rusijos etnografijos muziejus

